Za novou školu

Standardy geografického vzdělávání v USA

Alois Matoušek

Standardy zde popisované jsou určené učitelům zeměpisu a jejich vstup na naší pedagogickou scénu není náhodný. Brněnská universitní geografie byla zásluhou profesora Jana Krejčího dobře informovaná o průkopnických pracích amerických geografů, jakými byli W. M. Davis, D. W. Johnson, K. O. Sauer. Kolem nich vznikaly vyhraněné geografické školy, jež v předválečném i poválečném období výrazně profilovaly světovou geografii. Tu velmi pohotově sledoval i bývalý Geografický ústav ČSAV po roce 1964, o čemž svědčí bohaté časopisecké a knižní fondy za dobu jeho existence shromážděné. A tak na stránkách časopisu Journal of Geography (časopis amerických učitelů geografie) jsme od 80. let mohli vidět snahu geografů USA o extrakci hlavních geografických témat a celkový důraz na modernizaci výuky. Poté, co byla v USA geografie určena jako jeden z pěti základních vzdělávacích předmětů, chtěli to geografové doložit kvalitním vymezením svého pracovního pole na úseku vzdělávacím: pustili se do přípravy formulace standardů. Uvědomovali si přitom nejen velkou početnost dílčích geografických disciplín, ale i jejich intenzívní mezioborové vazby k vědám sociálním a biologickým.

Vybrat z tohoto širokého záběru standardy (co má znát a uměti každý mladý Američan z geografie) je jistě odvážný, ale i záslužný počin. Můžeme to přirovnat k jakýmsi mantinelům, které mohou geografii chránit před „rozparcelováním" do jiných výukových předmětů. A co je neméně důležité, standardy mají být učitelům všech typů škol záštitou, pomocníkem, vodítkem ve výukovém procesu.

Šíře výukového záběru učitelů geografie základních a středních škol je obdivuhodná. Oproti tomu vysoké školy umožňují pedagogům značnou specializaci oborovou po dílčích geografických disciplínách, ale i po regionech světa (kontinentech). Dá se tedy očekávat, že volání po standardech bude vycházet právě od učitelů geografie vně vysokých škol. Nicméně nelze tvrdit, že by standardy byly čistě pro základní a střední školy. Jsou výzvou i pro geografy na školách vysokých, zejména takových, které připravují budoucí učitele geografie. Stručně vysvětleme, proč je tomu tak. Tabulka č. 1 uvádí 18 názvů geografických standardů, jež jsou sdruženy do 6 skupin.

Početnost skupiny standardů socioekonomických zajisté napovídá o jejich významu ve výuce. Standardy fyziogeografické jsou méně početné. Vymezení (definování) a obsahová náplň všech 18 standardů je podrobně rozepsána na 43 stranách textu a je pak konkretizována pro tři stupně školní docházky. (L–4, 5–8 a 9–12). U každého standardu se vyjmenovává, nejen co student zná a chápe, ale i co je schopný v geografii provádět, vykonávat, jaké má geografické dovednosti. Je to pozoruhodně utříděný materiál, u kterého můžeme sledovat narůstání geografických dovedností a znalostí až po konec 12. ročníku školní docházky. Poté jsou ještě zdokumentovány návody, jak zjistit situace, kdy student po ukončení 4., 8. a 12. ročníku nedosahuje, dosahuje či přesahuje svými dovednostmi a vědomostmi určitý geografický standard. Autoři nezapomněli ani na úlohu rodičů při procvičování geografické látky doma, v rodině. Uvádějí přehledné tabulky úkolů pro rodiče, aby si sami mohli ověřovat geografické schopnosti svých dětí.

Pro pedagogické fakulty (s katedrami geografie) a vůbec pro všechna universitní pracoviště připravující budoucí učitele geografie jsou standardy amerických geografů důležitou výzvou. Výzvou k přirozenému pokračování tvořivé práce a návodem jak „nadstavit" aplikaci standardů o další čtyř- až pětileté období vysokoškolské výuky geografie. Nebude to rutinní práce, ale svého druhu práce na poli základního i aplikovaného výzkumu. Půjde o otestování 18 standardů na naše podmínky a ty pak promítnout do konkrétní náplně témat cvičení, seminářů i přednášek.

To asi vyvolá na katedrách potřebu revize učebních plánů katedry. V USA na tento podnět již vysoké školy reagují (H. G. Johnosn, 1995). Osobně se stavím za tento názorný postup: Sestavíme matici, kde sloupce budou tvořit čísla jednotlivých geografických standardů a dovedností (tab. 2). Řádky budou tvořit ty geografické disciplíny, které předepisuje učební plán katedry. Bereme tak řádek po řádku, obor po oboru (např. kartografii, klimatologii, regionální geografii atd.) a do sloupců zaznamenáváme jejich podíl na zajištění obsahové náplně standardů a geografických dovedností. Pak vyhodnotíme, která „okénka" jsou prázdná, tj. kde není standard vysokoškolskou výukou rozvíjen. Může to vést nakonec i k zamyšlení o nutnosti modernizace skladby souboru přednášek, kterým disponuje příslušná katedra. Z orientačního šetření, které provedl autor tohoto článku v lednu 1996 vyšlo najevo, že studentům je třeba nabídnout pestřejší paletu volitelných přednášek i seminářů ze sociálních a biologických věd. Sociální vědy jsou klíčovými pomocnými vědami geografie (americké standardy č. 9–13 to potvrzují; jmenujme např. etnologii, politologii, sociologii, kulturní antropologii v severoamerickém terminologickém pojetí atd.). O nutnosti vypořádat se s terminologickými problémy sociálních věd různých regionálních škol a je-

jich zapojení do dílny geografů (např. pro studium nacionalismu) referoval autor článku v únoru 1996 pod dojmem Sociologického časopisu (1995/3) na geografické konferenci (sekce pedagogická) na přírodovědecké fakultě MU v Brně a vyzval účastníky ke spolupráci na rozborech standardů s nabídkou, že zabezpečí studijní podklady na jednotlivá geografická pracoviště. Tím se posoudí ve větším měřítku skutečnost, zda americká geografie je i ve standardech následovánihodná. Pomohou-li v těchto rozborech i pedagogové, je úspěch takové kritické expertízy předem zajištěn.

Poděkování: Prof. B. Blížkovskému a prof. S. Kučerové děkuji za včasné navedení ke studiu standardů a přijetí do grantového úkolu. Doc. Wahlovi, předsedovi pedagogické komise České geografické společnosti za operativní zařazení tematiky standardů na pořad semináře v dubnu 1995 (Ped. fakulta MU). Pan Frank Kovar, Otto Breu a Victor R. Matous více než 6 let obětavě zásobují studenty a učitele katedry geografie četnými knižními a časopiseckými dary.

Literatura:

- Geography Education Standards Project. 1994. Geography for life: National Geography Standards 1994. Washington, DC; National Geographic society.
- Johnson, H. G.: The National Geography standards and Your Undegraduate Curriculum: The Opportunity that knocks more than once. Journal of Geography, September/october 1995, str. 534–537.

Tabulka č. 1. Osmnáct geografických standardů[1]

Geograficky vzdělaný člověk si osvojí:

1. práci s mapami a dalšími geografickými znázorněními, pomůckami a technikami, aby mohl získat,, zpracovat a předat informaci o světě z prostorové perspektivy
2. Využití mentálních map k uspořádání informací o lidech, místech a prostředí v prostorových souvislostech
3. způsoby analýzy prostorového uspořádání obyvatelstva, míst a životního prostředí

[1]Vysvětlivky: standardy 1.–3. tvoří skupinu „Svět v prostorových souvislostech"
standardy 4.–6. jsou uvedeny pod hlavičkou „Místa a regiony"
standardy 7.–8. spadají pod název „Fyzickogeografické systémy"
standardy 9.–13. jsou zahrnuty do „Socioekonomických systémů"
standardy 14.–16. jsou zastřešeny názvem
„Životní prostředí a společnost"
standardy 17.–18. uzavírají téma „Aplikační rovina geografie"

4. fyzickogeografické a socioekonomické charakteristiky míst
5. způsoby utváření regionů k usnadnění interpretace složitosti světa (geosfér)
6. jak kultura a zkušenosti lidí ovlivňují vnímání oblastí a regionů
7. fyzickogeografické procesy,, které formují struktury zemského povrchu
8. charakteristiky a prostorové rozmístění ekosystémů
9. charakteristiky, rozmístění a migrace obyvatelstva
10. charakteristiky, rozmístění a pestrost (komplexnost) světové kulturní mozaiky
11. struktury a sítě ekonomických vazeb
12. procesy, struktury a funkce lidských sídel
13. jak kooperace a konflikty mezi lidmi ovlivňují dělení zemského povrchu a kontrolu nad ním
14. jak aktivity lidí modifikují fyzickogeografické prostředí
15. jak fyzickogeografické systémy ovlivňují socioekonomické systémy
16. chápání změn, které jsou vázány na problematiku hodnocení významu, využívání a rozmístění přírodních zdrojů
17. jak využít geografii při interpretaci minulosti
18. jak využít geografii k interpretaci současnosti a sestavování vyhlídek do budoucnosti

Tabulka č. 2: **Příklad zapojení předmětu fyzická geografie do procvičování standardů a geografických dovedností ve vysokoškolské výuce** (upraveno podle H. G. Johnosna, 1995)

Název předmětu	Standardy																		Dovednosti+				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	1	2	3	4	5
fyzická geografie				•	•		•	•						•	•	•			•			•	•

+Vysvětlivka: 1. Kladení geografických otázek
2. Získávání geografických informací
3. Zpracování geografických informací
4. Analýza geografických informací
5. Formulace odpovědi na goegrafické otázky